

Pandemi Sırasında ve Sonrasında Kültür-Sanat

ÖZLEM ECE

İKSV KÜLTÜR POLİTİKALARI ÇALIŞMALARI DİREKTÖRÜ

Küresel Kovid-19 salgını sırasında kültür-sanat, kamu nezdinde en büyük birleştirici ve iyileştirici güçlerden biri olmaya devam etti. Kültür-sanat dünyası, evlerde kalmanın bir sorumluluk hâlini aldığı şartlara hızla karşılık verdi; yerel ve uluslararası pek çok kültür kurumunun arşivlerini dijital ortamda izleyiciye açması, müzisyenlerin sosyal medya kanallarında verdiği konserler gibi girişimler bu süreçte umut ve birliktelik duygusu aşıladı. İnternette günlük ortalama yedi saat, sosyal medyada ise yaklaşık üç saat geçirilen günlerde,¹ dijital platformlardaki sanatsal faaliyetler, çocuklar, gençler ve yetişkinlerin nitelikli vakit geçirmesine yardımcı oldu. Pek çok çalışma, kültürel hayata katılım ile iyi olma hâli arasında güçlü bir bağ olduğunu gösteriyor.² Kültür-sanat alanının sınırlarını genişleterek, bireylerin yaratıcı ifade ve sanatla ilişkilene biçimlerini de dönüştüren katılımcı yaklaşımlar³ bugünün şartlarında daha çok anlam kazandı.

Ülkeler sınırlarını kapatırken kültür-sanat ve yaratıcılık bir kez daha kültürlerarası iletişimin ve etkileşimin temelini oluşturdu. Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü Kovid-19'la mücadelede kamuda farkındalık sağlayabilmek için en kritik araçlardan birinin yaratıcılık olduğunu ortaya koydu⁴. Pek çok sanatçı ve küratör sanatsal ifadenin gücünü kriz ortamında topluma destek sağlamak için kullandı^{5 6 7} ve tasarımcılar atölyelerini dönüştürerek acil ihtiyaçları karşıla-

¹Türkiye Medya Ortamı, 1-24 Mart 2020, OMD Türkiye

²<https://cultureactioneurope.org/news/no-sustainability-without-culture-and-the-arts/>

³İstanbul Kültür Sanat Vakfı'nın kültür politikaları çalışmaları kapsamında hazırladığı "Kültür-Sanatta Katılımcı Yaklaşımlar" raporu, yay. haz. Dr. Ayça İnce, Şubat 2017.

⁴<https://www.talenthouse.com/i/united-nations-global-call-out-to-creatives-help-stop-the-spread-of-Kovid-19>

⁵<https://www.theguardian.com/artanddesign/2020/mar/30/hans-ulrich-obrist-uk-public-art-project>

⁶<https://www.artnews.com/art-news/news/artists-for-humans-coronavirus-relief-1202682724/>

⁷<https://hyperallergic.com/553399/artists-decorate-hospital-icu/>

mak için yaratıcı çözüm yolları geliştirdi.^{8 9}

Yaratıcı endüstrilerin yaşadığı zorluklar

Pek çok belirsizliği içinde barındıran bu süreç, en temel özelliklerinden biri insanları kamusal alanlarda bir araya getirmek olan kültür-sanat dünyasını da derinden sarstı. Tiyatrolardan sinemalara, müzelerden yayınevlerine ve bağımsız sanatçıları ile tasarımcılara kültür-sanatın üretimine ve yaygınlaşmasına katkıda bulunan pek çok kişi ve kurum faaliyetlerini uzun bir süre ertelemek veya iptal etmek zorunda kaldı. Yaratıcı sektörlerdeki kurumlar, izleyici ve ziyaretçileriyle kesintisiz etkileşim için dijital platformlarda yaratıcı yöntemler geliştirirken normalleşme ile birlikte faaliyetlerini sürdürebilecekleri yeni koşullar ve düzenlemeler üzerinde de çalışmaya başladı.

Bu dönemde yürütülen birçok araştırma, Türkiye’de Covid-19 salgınından ekonomik olarak en çok etkilenen sektörlerin başında kültür-sanatın geldiğini gösterdi. KREKSA’nın raporuna göre,¹⁰ 2017 yılında kültürel sektörlerde faaliyet gösteren 15 bin 394 girişim, 52 bin 80 kişiye istihdam sağlarken toplamda 14 milyar 600 milyon TL ciroya ve 3 milyar 600 milyon TL katma değere ulaştı. Bu nedenle toplumun zengin bir kültürel yaşama erişimini güvence altına almak ve kültür-sanat alanının ülke ekonomisine olan bu önemli katkısının sürdürebilmesi büyük önem taşıyor. Kısıtlı kaynakları nedeniyle hâlihazırda kırılgan bir yapıya sahip olan kültür-sanat alanının, merkezi ve yerel yönetimler, özel sektör ve bireysel bağışçılar tarafından, sivil toplum ile işbirliğine dayalı bir yöntemle uzun vadede desteklenmesine ihtiyaç duyuluyor. Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı’nın ifade ettiği gibi,¹¹ alanda faaliyet gösteren tüm sivil toplum kuruluşları ve vakıfların, farklı sektörlerle sağlanan ve bundan sonra sağlanacak kolaylıkların kapsamına girmesi ve etkin bir işbirliğinin sürdürülmesi önem taşıyor.

İKSV bu süreçte neler yaptı?

İKSV, 47 yıldır kültür-sanat alanının bir parçası olarak, başta İstanbul olmak üzere Türkiye genelindeki kültür ve sanat üretimlerinin gerek nicelik gerekse nitelik kazanması, hem izleyiciyle buluşabilmesi hem de yeni izleyiciler kazanabilmesi için çalışıyor, uluslararası kültür-sanat evreniyle kalıcı bir alışveriş sağlıyor. Kâr amacı

⁸https://www.instagram.com/Kovidicin_hayalbilim/

⁹<https://www.metropolismag.com/architecture/healthcare-architecture/5-ways-architects-and-designers-are-responding-to-Kovid-19/>

¹⁰https://15137cac-8623-4f94-b5bd-0db96d13fddc.filesusr.com/ugd/3cd779_1208104687b041ef9c8c2be2a6e239bd.pdf

¹¹<https://www.tusev.org.tr/tr/duyurular/Kovid-19a-yonelik-alinan-tedbirler-ekseninde-turkiyede-sivil-toplum-kuruluslari-nin-durumu#.XuD3gkUzblU>

gütmeden düzenli olarak gerçekleştirdiği İstanbul Film, Müzik, Caz ve Tiyatro Festivalleri, Filmekimi, İstanbul Bienali ve İstanbul Tasarım Bienalleri ile performans mekânı Salon İKSV aracılığıyla klasik ve güncel müzik, sinema, sahne sanatları, güncel sanat ve tasarım alanlarındaki farklı yerel ve uluslararası eğilimleri bir araya getiriyor.

Sabırsızlıkla beklenen pek çok müzisyeni, müzik grubunu, orkestrayı, dans ve tiyatro topluluğunu, film ve sanat eserini İstanbul'da ağırlayarak kentliler için nefes alanları açan İKSV, bu dönemde de kültür-sanatın hem takipçileri hem de üreticilerinin rahat bir nefes almasını sağlamaya çalıştı. Hayatın durma noktasına gelmesiyle kültür-sanat alanının yaşadığı zorlukları birinci elden deneyimleyen, yaz boyunca düzenlemeyi planladığı festival ve etkinlikleri erteleme kararı alan vakıf, bir yandan da kültürel faaliyetlerin askıya alınmasının kültür-sanat üreticileri tarafındaki olumsuz etkilerini hafifletmeyi bir sorumluluk olarak gördü. Köprüde Buluşmalar, “Yarının Kadın Yıldızları”, “Vitrin: Türkiye Güncel Müzik Buluşması”, Tiyatro Festivali'nin “Uluslararası Platform” programı, “Genç Caz”, Aydın Gün Teşvik Ödülü, Talât Sait Halman Çeviri Ödülü, Gülriz Sururi-Engin Cezzar Tiyatro Teşvik Ödülü gibi pek çok program, yarışma ve ödülün yanında düzenlediği uluslararası misafir sanatçı programları ve festival ve bienallerde sunduğu prodüksiyon destekleriyle sanatsal üretime yönelik destek mekanizmalarını uzun yıllardır sürdüren vakıf, bu olağanüstü dönemin ihtiyaçlarını gidermeye yönelik yaratıcı işbirliği modelleri tasarlamakta da hızlı davrandı.

Pandeminin gündelik hayat üzerindeki etkilerinin ve kültür-sanat alanının salgın karşısındaki kırılganlığının hissedilmeye başlamasıyla vakıf, ilk olarak nisan ayında “Pandemi Sırasında Kültür-Sanatın Birleştirici Gücü ve Alanın İhtiyaçları”¹² başlıklı politika metnini yayımladı. Sanatçıların ve sanat üretiminde yer alan tüm paydaşların ekonomik açıdan büyük darbe aldığı, sanata erişim yöntemlerinin farklılaştığı bu dönemde gerek İKSV gerekse diğer kültür-sanat kurumları ve kamu otoriteleri için politik bir çerçeve belirleyen metin, farklı ülkelerde yaratıcı sektörleri destekleyen tedbirleri özetledi, Türkiye'de kültürel alanda kamu desteğine ilişkin mevcut durum değerlendirdi ve öneriler sundu.

Politika metninin çizdiği çerçevede çalışmalarına başlayan İKSV, alanı desteklemek üzere Netflix ve Sinema Televizyon Sendikasıyla yan yana geldi ve pandemiden olumsuz etkilenen sinema-televizyon sektörü çalışanlarına destek olmak amacıyla önemli bir adım attı.¹³ Netflix'in sağladığı 4 milyon TL'lik “Kovid-19 Si-

¹²https://www.iksv.org/i/assets/iksv/documents/Pandemi_Sirasinda_Kultur_Sanatın_Birlestirici_Gucu_ve_Alanin_Ihtiyaclari_Nisan_2020.pdf

¹³<https://www.sinematvsindikasi.org/Kovid-19/sts-Kovid-19-acil-destegi/>

nema ve Televizyon Sektörü Desteği” ne Türkiye çapında prodüksiyonların durmasından olumsuz etkilenen kamera arkası çalışanları başvurabildi. Özel sektör, sivil toplum ve meslek birlikleri arasındaki iş birliğinin değerli bir örneğini sunan bu çalışma kapsamında kamera, ışık, ses, sanat yönetimi, makyaj, kostüm tasarımı ve ulaşım gibi farklı birimlerde asistanlık, koordinatörlük, operatörlük ve teknisyenlik gibi çeşitli görevler üstlenen pek çok çalışana bir defaya mahsus 2.500 TL’lik bir destek sağlanıyor.

İstanbul Müzik Festivali kapsamında ise festivalin uzun yıllardır gösteri sponsorları arasında yer alan STONELINE’in desteğiyle bir destek fonu yaratıldı. “Müziyen Destek Fonu” projesi, klasik müzik alanında, herhangi bir kamu kurumunda veya özel orkestrada kadrolu olarak çalışmayan ve Covid-19 salgını nedeniyle serbest çalışmalarına ara vermek zorunda kalan profesyonel müzisyenler için, İKSV’nin YouTube hesabında performans imkânı sağlayarak gelir yaratıyor. Her hafta salı günü İKSV YouTube kanalıyla birlikte İstanbul Müzik Festivali’nin sosyal medya hesaplarından yayımlanan “Hakan Şensoy ile Müzikli Sohbetler” canlı yayınında, fondan faydalanmaya hak kazanan müzisyenlerin kayıtları çalınıyor. Programın moderatörlüğünü yapan keman sanatçısı ve orkestra şefi Hakan Şensoy, programda Gülsin Onay, Cihat Aşkın, Efdal Altun, Derya Türkan gibi değerli müzisyenleri de ağırlıyor.

Tüm sıkıntıların yanında bu dönem, izleyiciye ulaşma yöntemleri konusunda ezberlerin de bozulmasını gerektirdi. Tüm kültür kurumları dijital imkânları ve dolaşısıyla kültür-sanata katılım olanaklarını geliştirmeye yönelik bir bilinç de geliştirmek zorunda kaldı. İKSV, #iksvevde etiketiyle sunduğu farklı etkinlik biçimleriyle hem pandemi esnasında evde kalma sorumluluğunun altını çizdi hem de izleyicisine kültür-sanatın farklı alanlarında içerikler sunmaya devam etti. 20. yüzyılın en önemli opera sanatçılarından Leyla Gencer’in yaşam öyküsünü anlatan Leyla Gencer: La Diva Turca, Türkiye tiyatrosunun öncü ismi Haldun Taner’e adanmış Ve Perde!, Türkiye’de caz müziğinin gelişim evrelerini inceleyen Türkiye’de Caz belgeselleri İKSV YouTube kanalında erişime açıldı. Genco Erkal’ın tasarlayıp yönettiği Nâzım’a Armağan oyununun izlenme sayısı 90 bine yaklaştı. İstanbul Bienali haftalık film seçkisi, etkinlikler kapsamında yayımlanan çocuk kitaplarının animasyonları gibi birçok içerik sanatseverlerin ücretsiz erişimine açıldı, İKSV Alt Kat çocuk atölyelerini internete taşıdı, canlı yayın, podcast ve Spotify listeleriyle İKSV’nin yaratıcı direktörleri izleyiciyle bire bir ilişki kurma imkânları yakaladı. İstanbul Film Festivali ise 15-29 Mayıs ve 12-26 Haziran tarihleri arasında Berlin, Cannes ve Venedik film festivallerinden seçilen 30 filmin Türkiye prömiyerini çevrim içi gösterimlerle sinemaseverlerle buluşturdu.

İKSV'nin dijital platformlarda sunduğu içerikler, yalnızca pandemi dönemiyle sınırlı kalmayıp hayatın normale döneceği günlerde de izleyiciyle daha kalıcı bağlar kurmanın önemli yollarından biri olacak.

Kültür-sanat alanının geleceği

Normalleşme sürecinin başlamasıyla, kentler yeniden canlanırken, kültür-sanat alanının tüm aktörlerine toplumsal iyileşmenin araçları olarak önemli görevler düşüyor. Sanatsal üretim ve festivaller, bir yandan içinden çıkılan süreci yansıtırken, diğer yandan yenilenen umudu ve enerjiyi temsil edecek.

Alanda faaliyet gösteren ve sanatsal üretim ile izleyici arasındaki aracılığı üstlenmiş tüm yapılar, şimdi geleceği doğru şekilde planlamanın yollarını arıyor. Orta ve uzun vadede kurumlar, varlık sebebini ve temel hedeflerini dönüştürmüş dünyayla nasıl uyumlu hâle getireceği, iş yapma biçimlerini nasıl daha sürdürülebilir kılacağı, dijital teknolojiler ile nasıl ilişkileneceği, sanatsal üretimin devamlılığına nasıl katkı sağlayacağı, izleyicisinin yeni dönemde nasıl eğilimlere ve ilişkilenebileceğine sahip olacağı üzerine düşünüyor. Yaratıcı ifadeyi bir meslek olarak sürdürenler için ise üretimler, yaşanan toplumsal krizin etkisinde yeniden şekilleniyor ve önümüzdeki yıllarda da, yansımalarının tüm sanat disiplinlerinde görülmesi bekleniyor. Tüm paydaşların aynı belirsizliği tecrübe ettiği bir dönemde, bağımsız sanatçılardan yerel yönetimlere ve kültür kurumlarına kadar alanın tüm paydaşları, bir ekosistem olarak birlikte hareket etmeye her zamankinden daha çok ihtiyaç duyuyor. Bir ekosistem olabilmek için ise paydaşlar arası bilgi alışverişini güçlendirecek ve alana dair verilerin etkin biçimde toplanmasını sağlayacak yapıların oluşturulması önem taşıyor.

UNESCO'nun 2005 yılında yayımladığı ve Türkiye'nin imzacısı olduğu Kültürel İfadelerin Çeşitliliği Sözleşmesi,¹⁴ bu yoldaki tüm girişimlere kılavuzluk edebilecek nitelikte. Sürdürülebilir kültür yönetimi sistemlerinin desteklenmesi, kültür ürünleri ve hizmetlerinin dengeli bir şekilde dolaşımı, sanatçıların ve kültür profesyonellerinin hareketliliğinin artırılması, kültürün sürdürülebilir kalkınmaya entegre edilmesi ve temel hak ve özgürlüklerin desteklenmesini amaçlayan sözleşme ile ilgili faaliyetler Türkiye'de Kültür ve Turizm Bakanlığı bünyesindeki Telif Hakları Genel Müdürlüğünün koordinasyonu ile yürütülüyor.¹⁵

Kültür-sanat alanı için önümüzdeki dönemde nelerin öne çıkacağı konuşulurken hem kurumların hem de izleyicilerin beklentilerini ölçen araştırmalar da yol

¹⁴<http://www.unesco.org.tr/Home/AnnouncementDetail/233>

¹⁵<https://en.unesco.org/creativity/ifcd>

gösterici nitelikte. Kültür-sanat alanında etki ölçümü üzerine çalışan Avustralya merkezli şirket CultureCounts, ülkedeki yaratıcı endüstrilere yönelik bir anket çalışması yürüterek mevcut durumun resmini çekmeyi amaçladı. Sonuçlara göre, ankete katılan kurumların %88'inin gelirleri düşerken %66'sı daha önce hiç dijital programlama yapmadığını belirtti. Kurumların %68'i sektörün geleceğinin nasıl olacağına dair bir öngörüye ihtiyaç duyarken, %40'ı ise izleyicisinin dijital programlarla ilgili beklentilerini bilmek istiyor.¹⁶

Epidemiyologlar, salgın bekledikleri gibi devam ederse bir spor etkinliğine, konser ve tiyatroya ancak bir yıl sonra katılacaklarını belirtirken¹⁷ önümüzdeki dönemde Türkiye'de de kültür kurumlarının dijital dönüşüm için kaynak ayırıp, bu alanda yaratıcı programlama biçimleri geliştirmeleri olası görünüyor.

Fiziksel mekânlarda devam edecek kültür-sanat faaliyetleri için ise öncelikle, etkinlik düzenlerken uyulacak kuralları belirleyen bir rehber oluşturulması ve tüm kültür kurumlarının bunu uygulaması önem taşıyor. Kültür-sanat dünyası açısından, program tasarlarken pek çok alanda olduğu gibi tasarruf, sadelik, dayanışma ve sosyal etki gibi kavramların göz önünde bulundurulması ise kaçınılmaz görünüyor.

Olağanüstü şartların etkisiyle yeni bir düzeyde konuşulmaya başlayan, insanlığın en acil meselelerinden olan çevre ve iklim konusunun ise kültür-sanat ve yaratıcılık odağıyla ele alınması önemli olacak. Bu bağlamda özellikle "sürdürülebilirlik" konusunda yeni yaklaşımlar, politikalar ve dönüştürücü pratikler üzerinde düşünmek üzere İKSV, kültür politikaları çalışmaları kapsamında sürdürülebilirlik ve kültür-sanat ilişkisine odaklanan bir araştırmanın hazırlıklarını sürdürüyor.

Kültür-sanat alanı, küresel düzeyde yaşanan bu krizde, toplumsal kalkınmanın temel bileşenlerinden biri olduğunu bir kez daha gösterdi. Şimdi, normalleşme süreciyle birlikte alanın geleceğini tasarlarken birlikte düşünebilmek için yeni yollar açmanın ve farklı paydaşlar arasında işbirliğini güçlendirmenin tam sırası. Ancak bu sayede kültür-sanatın sağaltıcı, kapsayıcı ve dönüştürücü gücünün görünür olması ve geniş kitlelere ulaşması mümkün olacaktır.

¹⁶<https://culturecounts.cc/arts-matters/Kovid-19-impact-on-cultural-industries-snapshot-april-2020/>

¹⁷<https://www.nytimes.com/interactive/2020/06/08/upshot/when-epidemiologists-will-do-everyday-things-coronavirus.html>